
ТЕНДЕНЦІЇ ПОШИРЕНOSTІ ВЖИВАННЯ ТЮТЮНОВИХ ВИРОБІВ У МОЛОДІЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Цуруль О. А.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-593-8-15>

ВСТУП

Вживання тютюну – одна з основних причин передчасних смертей і хвороб, якій можна запобігти та яка щорічно забирає життя понад 7 млн. людей у всьому світі¹. Більше 6 млн. таких смертей трапляються внаслідок безпосереднього вживання тютюну і близько 890 тис. – через вплив тютюнового диму на некурців. Понад 1 млрд. людей, або кожен п'ятий житель планети віком від 15 років, курять тютюн. Приблизно 80% курців живуть у країнах з низьким або середнім рівнем доходів, а близько 226 млн. живуть у злиднях².

На міжнародному рівні Україна взяла на себе зобов'язання у сфері політики щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення, результатом яких є впровадження на національному рівні численних законодавчих ініціатив: заборони курити у низці громадських місць, включно із закладами громадського харчування, та будь-яких способів стимулювання продажів тютюнових виробів, зокрема, спонсорства фестивалів, концертів, спортивних змагань чи ін. масових заходів; запровадження графічних медичних попереджень про шкоду для здоров'я на пачках сигарет; підвищення у рази податків на тютюнові вироби та ін.³. Проте на сьогодні дана сфера потребує подальшого регулювання та контролю,

¹ Глобальне опитування дорослих щодо вживання тютюну (Global Adult Tobacco Survey – GATS). Київ, 2017. 240 с.

² World Health Organization. WHO report on the global tobacco epidemic, 2015: Raising taxes on tobacco 2015. URL: <https://www.who.int/publications/i/item/9789241509121>

³ Контроль над тютюном і нікотиним рятує життя. Здійснення контролю за дотриманням антитютюнового законодавства : Методичні рекомендації / Ю.А. Сахно, М.М. Гринишин, Д.І. Купира. ДУ «Центр громадського здоров'я МОЗ України», ГО «Життя». Київ, 2022. 63 с.

адже численні рекламні кампанії і надалі приваблюють молодь до початку вживання тютюнових виробів.

Захворювання, викликані вживанням тютюну, включено до Міжнародного класифікатора хвороб (МКХ-11): блок L1 – 6C4 «Розлади внаслідок вживання психоактивних речовин або адиктивної поведінки» (6C4A «Розлади, викликані вживанням нікотину»)⁴.

Результати теоретичного аналізу проблеми та вивчення вітчизняних реалій свідчать про те, що проблема вживання тютюнових виробів є актуальною для нашого суспільства. Її актуальність посилюється прогнозованим зростанням тягара вживання тютюну⁵ у зв'язку із повномасштабним вторгненням в Україну.

Мета: дослідити стан поширеності вживання тютюнових виробів у молодіжному середовищі в умовах воєнного стану в Україні.

Об'єкт: вживання тютюнових виробів у молодіжному середовищі.

Предмет дослідження: досвід та ставлення до вживання тютюнових виробів 14–15 річних підлітків-учнів закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО).

Завдання дослідження:

1. Здійснити аналіз інформаційних джерел щодо поширеності вживання тютюнових виробів у молодіжному середовищі.

2. Провести опитування 14–15 річних підлітків-учнів ЗЗСО щодо вживання тютюнових виробів та здійснити аналіз його результатів.

3. Визначити основні тенденції поширеності вживання тютюнових виробів серед 14–15 річних підлітків в умовах воєнного стану.

Методи дослідження: бібліосемантичний, опитування, структурно-логічного аналізу, порівняльного аналізу, статистичний.

1. Поширеність вживання тютюнових виробів у молодіжному середовищі як предмет досліджень

Поширеність та фактори ризику вживання молоддю тютюнових виробів є предметом численних міжнародних та вітчизняних досліджень: GYTS⁶, ESPAD⁷, CDC^{8,9}, Інституту громадського здоров'я ім. О.М. Марзєєва НАМН України^{10, 11} та ін.

⁴ МКХ-11. РОЗДІЛ 06: Психічні і поведінкові розлади та порушення нейропсихічного розвитку (статистична класифікація) / За заг. ред. В.Д. Мішієва; уклад.: В.Д. Мішієв, Б.В. Михайлов, Є.Г. Гриневич, В.Ю. Омелянович (Переклад з англійської Б.В. Михайлова). Київ: МОРІОН, 2023. 304 с.

⁵ Онлайн-курс «Основи громадського здоров'я для фахівців». Центр громадського здоров'я МОЗ України. URL: <https://courses.phc.org.ua/courses/course-v1:PHC+17+2021/course/>

⁶ Глобальне опитування молоді щодо вживання тютюну (GYTS). URL: <https://center-life.org/wp-content/uploads/2019/03/2.pdf>

⁷ Хвиля ESPAD – 2019. URL: <https://www.uisr.org.ua/hvilya-espad-2019/>

⁸ Smoking and Tobacco Use. Режим доступу URL: <https://www.cdc.gov/tobacco/index.html>

Результати досліджень свідчать, що більшість людей, які вживають тютюн, розпочали куріння в підлітковому віці, що викликає швидше формування нікотинової залежності та ускладнює відмову від куріння у старшому віці. А запобігання вживанню тютюнових виробів серед молоді має вирішальне значення для зменшення вживання тютюну в дорослому віці¹².

Найпоширенішим способом вживання тютюну серед підлітків та молоді є куріння сигарет; а з 2014 р. за даними CDC найпоширенішим тютюновим продуктом серед молоді є електронні сигарети.

Як свідчать результати опитування серед учнівської молоді в Україні, проведеного у 2019 р. у межах проекту ESPAD, 50,5% опитаних респондентів мають досвід куріння хоча б один раз у житті, кожен десятий підліток має досвід вперше викуреної сигарети у віці 9 р. або молодше, а кожен п'ятий респондент має сформовану звичку куріння сигарет щодня.

Звичка курити щодня починає формуватися з 14 р. та посилюється з роками^{13, 14}.

⁹ U.S. Department of Health and Human Services. The Health Consequences of Smoking—50 Years of Progress: A Report of the Surgeon General. Atlanta: U.S. Department of Health and Human Services, Centers for Disease Control and Prevention, National Center for Chronic Disease Prevention and Health Promotion, Office on Smoking and Health, 2014. URL: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK179276/pdf/Bookshelf_NBK179276.pdf

¹⁰ Динаміка поширеності тютюнопаління серед підлітків (за результатами Глобального опитування підлітків 2005 і 2011 років) / О.В. Добрянська, Н.С. Полька, О.В. Бердник [та ін.] *Гігієна населених місць*. 2012, № 59. С. 262–266.

¹¹ Куріння, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед підлітків, які навчаються: поширення й тенденції в Україні: за результатами дослідження 2019 року в рамках міжнародного проекту «Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин – ESPAD» / О.М. Балакірева (кер. авт. кол.), Д.М. Павлова, Н.М.К. Нгуєн, О.Г. Левцун, Н.П. Пивоварова, О.Т. Сакович; О.В. Флярковська. К.: ТОВ «ОБНОВА КОМПАНІ», 2019. 214 с.

¹² Теренда, Н.О., Янчишина, М.А., Мірошник, В.А., & Слободян, В.А. (2024). Тютюнокуріння та смертність від раку легень у країнах Європи та Азії. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*, (4), 29–36. <https://doi.org/10.11603/1681-2786.2023.4.14423>

¹³ Вживання тютюнових та нікотинових виробів серед підлітків. Центр громадського здоров'я МОЗ України. URL: <https://www.phc.org.ua/news/vzhivannya-tyutyunovikh-ta-nikotinovikh-virobiv-sered-pidlitkiv>

¹⁴ Всесвітній день без тютюну 2023: прогрес України та результати опитування. Центр громадського здоров'я МОЗ України. URL: <https://phc.org.ua/news/vsesvitniy-den-bez-tyutyunu-2023-progres-ukraini-ta-rezultati-opituvannya>

2. Організація експериментального дослідження поширеності вживання тютюнових виробів у молодіжному середовищі

У межах виконання завдань дослідження у квітні 2024 р. було проведено кроссекційне дослідження за модифікованим автором інструментарієм міжнародних досліджень GYTS¹⁵ та ESPAD¹⁶: анкетую-опитувальником у форматі Google Forms для вимірювання поширеності вживання тютюнових виробів серед учнівської молоді.

Спосіб формування вибірки – вибірка «зручності».

Опитуванням було охоплено 74 респонденти: 14-15 річні підлітки (хлопці – 40,5% та дівчата – 59,5%). Респонденти – учні 9-х класів двох ЗЗСО м. Києва, які у нашому дослідженні позначені як ГРУПА 1 (хлопці – 33,3% та дівчата – 66,7%; N=30) та ГРУПА 2 (хлопці – 45,5% та дівчата – 54,5%; N=44).

Обробка результатів проведеного дослідження здійснювалася за допомогою статистичного критерію узгодженості Пірсона χ^2 .

Для визначення статистичної відмінності між результатами, одержаними у проведеному дослідженні (групи 1 та 2), та результатами міжнародних досліджень ESPAD та GYTS було сформульовано нульову H_0 та альтернативну H_A гіпотези.

H_0 – відсутня суттєва різниця між результатами досліджень,

H_A – існує суттєва різниця між результатами досліджень.

Для прийняття/відхилення H_0 гіпотези здійснено розрахунок¹⁷ значення χ^2 при f (число ступенів свободи) = 3, 5, 7 та рівні значимості 0,05.

Проведене нами експериментальне дослідження поширеності вживання тютюнових виробів серед підлітків було спрямоване на вивчення:

- 1) доступності тютюнових виробів для респондентів;
- 2) досвіду вживання тютюнових виробів: куріння сигарет, електронних сигарет, кальяну, нюхального (снафу) або жувального тютюну (насвай, снюс), та користування пристроями для нагрівання тютюну (такими як IQOS, Glo та ін.);
- 3) схильності або вразливості респондентів до вживання тютюнових виробів;

¹⁵ Глобальне опитування молоді щодо вживання тютюну (GYTS). URL: <https://center-life.org/wp-content/uploads/2019/03/2.pdf>

¹⁶ Куріння, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед підлітків, які навчаються: поширення й тенденції в Україні: за результатами дослідження 2019 року в рамках міжнародного проекту «Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин – ESPAD» / О.М. Балакірева (кер. авт. кол.), Д.М. Павлова, Н.М.К. Нгуен, О.Г. Левцун, Н.П. Пивоварова, О.Т. Сакович; О.В. Флярковська. Київ : ТОВ «ОБНОВА КОМПАНІ», 2019. 214 с.

¹⁷ Критичні значення для тесту Хі-квадрат. URL: <https://surl.li/akvswfm>

- 4) досвіду взаємодії респондентів з рекламою тютюнових виробів;
- 5) поширеності вживання тютюнових виробів у близькому соціальному оточенні (родині, школі та ін.);
- 6) ставлення та обізнаності респондентів про шкідливий вплив тютюнових виробів на здоров'я.

Одержані результати порівнювалися із результатами моніторингових досліджень GYTS (2017 р.) та ESPAD (2019 р.) з метою визначення тенденцій поширеності вживання тютюнових виробів серед учнівської молоді в умовах воєнного стану в Україні. У дослідженні ESPAD для порівняння було обрано результати тієї ж вікової групи респондентів: 14-15 річні підлітки (2004 р.н.).

3. Результати дослідження та їх обговорення

Одним із важливих факторів формування досвіду вживання тютюнових виробів є їх доступність для молоді. Результати нашого опитування свідчать, що для 30,9% респондентів придбати сигарети складно (відповідь «Дуже складно» та «Скоріше, складно»). У дослідженні ESPAD таких респондентів було 21,5%. Проте варіант «неможливо» відзначили лише 4,5% групи 2, а серед ESPAD-респондентів таких було 13,9%.

Для прийняття/відхилення H_0 гіпотези здійснено розрахунок значення χ^2 при f (число ступенів свободи) = 5 та рівні значимості 0,05; $\chi^2_{\text{крит}} = 11,071$. Результати розрахунку значення χ^2 та р-значення: 20,09 та 0.0012 (Група 1); 14,8688 та 0.0109 (Група 2). Аналіз одержаних результатів свідчить про статистично значущі відмінності результатів нашого дослідження.

За результатами опитування GYTS, 18,8% респондентів-курців сигарет купували їх поштучно. Доступність сигарет поштучно (крім електронних сигарет), яку вказали респонденти: «складно» – 25,7% опитаних; «не знаю» – 35,1%.

У 74,3% опитаних відсутній досвід куріння сигарет (крім електронних сигарет), кількість таких респондентів за результатами ESPAD значно менша: 58,8%.

Спостерігається позитивна динаміка щодо кількості респондентів, які впродовж місяця не викурили жодної сигарети (крім електронних): 94,6% респондентів нашого дослідження, за результатами ESPAD їх було 87,1%. «Менше, ніж одну сигарету на тиждень» викурювали 3,3% (Група 1), 4,5% (Група 2) та 4,4% ESPAD-респондентів.

Значно зменшилася кількість респондентів, які отримали перший досвід куріння сигарет у дитячому віці (табл. 1): 6,7% опитаних групи 1 вперше спробували курити у віці 9 р. та молодше, тоді як за даними дослідження ESPAD їх було 8,4%. Для групи 2 вік першої спроби – 11 р. (2,3%).

Таблиця 1

Вік першої спроби куріння сигарет (крім електронних сигарет), %

Варіант відповіді	Група 1	Група 2	ESPAD
Ніколи	63,3	88,6	59,6
9 років і молодше	6,7	-	8,4
10 років	3,3	-	2,9
11 років	-	2,3	2,2
12 років	10,0	-	5,5
13 років	6,7	4,5	8,9
14 років	10,0	2,3	11,7
15 років	-	2,3	0,8

Результати нашого опитування свідчать, що істотно підвищився вік першої спроби щоденного куріння (крім електронних) сигарет: 13–14 р., а не 9 р. і молодше (ESPAD). 6,7% 13-р. та 3,3% 14-р. респондентів групи 1; по 2,3% 13-р. та 14-р. респондентів групи 2. Тоді як частка респондентів з першою спробою щоденного куріння у віці 9–13 р. за даними дослідження ESPAD становить 5,7%, а 14-р. 6%. Частка респондентів, які не мають досвіду щоденного куріння, є більшою: 87,6% (ESPAD), 90% (Група 1) та 95,5% (Група 2).

70,3% опитаних нами респондентів ніколи не курили електронні сигарети, за результатами дослідження ESPAD кількість таких респондентів у цій віковій групі становить 55%. Проте значення показника «куріння електронних сигарет впродовж останніх 30 днів» у експериментальних групах різняться: у групі 1 майже удвічі перевищує значення показника дослідження ESPAD (16,7% та 9,9%), а у групі 2 дещо нижчі (6,8% та 9,9%).

На відміну від інших порівнюваних показників, за результатами нашого дослідження, частка респондентів, які курили електронні сигарети протягом останніх 30 днів, є більшою: «щонайменше раз на тиждень» – 10% (Група 1) та 3,8% (ESPAD), «практично щодня або щодня» – 3,3% (Група 1), 4,5% (Група 2) та 2,1% (ESPAD).

Є відмінність і у значеннях показника «Вік першої спроби куріння електронних сигарет»: якщо за результатами дослідження ESPAD частка вікової групи наймолодших курців «9 р. і молодше» становила 0,9%, то у нашому дослідженні їх було 2,3% та 3,4% (рис. 1), збільшилася частка 10–11 р. та 15 р. курців. Одержані результати дають підстави для констатування зміни вікової структури першої спроби куріння електронних сигарет.

63,3% респондентів групи 1 та 72,7% респондентів групи 2 вказали, що ніколи не курили електронні сигарети. Значення цих показників є вищими у порівнянні із результатами ESPAD (56,3%).

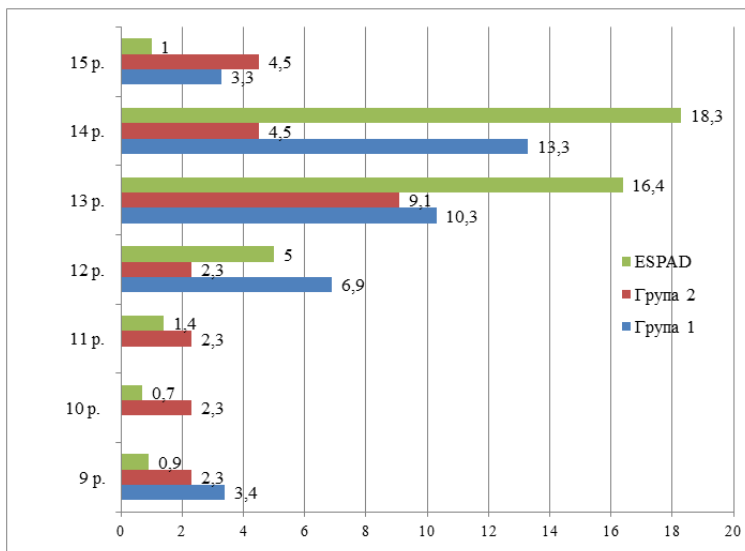


Рис. 1. Вік першої спроби куріння електронних сигарет

Відмінні від результатів ESPAD і експериментальні дані за показником «Вік щоденного куріння електронних сигарет». Результати нашого опитування свідчать, що істотно підвищився вік першої спроби щоденного куріння електронних сигарет: з 12 р., а не з 9 р. та молодше. 2,8% респондентів розпочали щоденно курити у віці 12 р., тоді як частка таких респондентів за даними дослідження ESPAD становить 1,1%. Проте у ESPAD зафіксовано також 1% респондентів, які мають такий досвід у більш ранньому віці: 9–11 р. Меншою є частка респондентів, які не мають досвіду щоденного куріння електронних сигарет: 83,3% (група 1), 88,6% (група 2) та 90,7% (ESPAD).

Результати нашого опитування щодо регулярного вживання тютюнових виробів до першої спроби куріння електронних сигарет корелюють із результатами ESPAD: «Я ніколи не пробував (-ла) курити електронні сигарети» – 33,3% (група 1), 45,5% (група 2) та 50,3% (ESPAD); «Я регулярно вживав (-ла) тютюнові вироби» – 3,3% (група 1), 4,5% (група 2) та 3,1% (ESPAD). Здійснено розрахунок значення χ^2 при $f = 3$ та рівні значимості 0,05, $\chi^2_{\text{крит}} = 7,815$. Результати розрахунку

значення χ^2 та р-значення: 6,9654 та 0.073 (Група 1); 1,4585 та 0.6919 (Група 2). Аналіз одержаних результатів свідчить про відсутність відмінностей результатів.

Вживання кальяну, нюхального, жувального тютюну та користування пристроями для нагрівання тютюну не є настільки ж поширеними як куріння звичайних сигарет, але отримані дані демонструють певний рівень поширення даних видів вживання тютюну серед підлітків¹⁸. Куріння кальяну є найбільш поширеним серед молодих людей. Частка респондентів, які коли-не-будь вживали кальян, за результатами дослідження ESPAD становить 32,2%. Зі збільшенням віку респондентів збільшується рівень поширеності вживання кальянів, так 22,2% респондентів (14-15 річні підлітки) мають досвід вживання кальяну, тоді як досвід вживання кальяну серед 17-18-річних респондентів становить вже 43,6%. Вживання кальяну серед дівчат є дещо популярнішим, ніж середхлопців – відповідно, 33,8% та 30,5%.

За результатами нашого опитування, у групі 2 частка респондентів, які курили кальян протягом останніх 30 днів, майже удвічі перевищує частку респондентів ESPAD: 5,8% проти 2,3%. Позитивна динаміка спостерігається і за кількістю респондентів, які курили кальян більше, ніж 12 місяців тому: 13,3% (група 1), 7,1% (група 2) та 6,8% (ESPAD).

За результатами дослідження ESPAD вживання нюхального або жувального тютюну не є поширеним серед учнівської молоді, і досвід вживання становить 6,3% усіх респондентів ESPAD та 4,3% досліджуваної вікової групи. Фактично така ж частка респондентів виявлена і у нашому дослідженні (4,6%, група 2).

Про досвід використання пристроїв для нагрівання тютюну повідомили 7,4% усіх респондентів ESPAD та 4,8% досліджуваної вікової групи. Частка респондентів, виявлена у нашому дослідженні, є більшою: 16,7% (група 1) та 6,8% (група 2).

Важливим для розуміння схильності/вразливості респондентів до вживання тютюнових виробів є визначення спонукальних факторів. Аналіз результатів нашого дослідження свідчить, що 4% опитаних вживали тютюнові вироби «за компанію», 2,6% – «зادля самоствердження», 4% – «під впливом реклами» та 21,4% – «просто так».

Твердження «Я ніколи не вживав (-ла) тютюнові вироби, але думаю, що мені може сподобатися» обрали 3,3% респондентів групи 1 та 6,8%

¹⁸ Куріння, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед підлітків, які навчаються: поширення й тенденції в Україні: за результатами дослідження 2019 року в рамках міжнародного проекту «Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин – ESPAD» / О.М. Балакірева (кер. авт. кол.), Д.М. Павлова, Н.-М.К. Нгуєн, О.Г. Левцун, Н.П. Пивоварова, О.Т. Сакович; О.В. Флярковська. К. : ТОВ «ОБНОВА КОМПАНІ», 2019. 214 с.

респондентів групи 2. Частка таких респондентів у дослідженні GYTS є більшою та становить 8%.

Результати вивчення впливу близького оточення та реклами тютюнових виробів на формування досвіду їх вживання узагальнені у табл. 2.

Таблиця 2

Місце взаємодії з курцями або рекламою, %

Варіант відповіді	Група 1	Група 2	GYTS
Місця продажу сигарет та пристроїв для нагрівання тютюну	56,7	59,1	62,5
Інтернет, відео або фільми	80	86,4	81,2
Громадські місця	90	93,2	51,6
Територія школи	40	36,4	55,0
Родина	43,3	22,7	20,5

Частка респондентів, які бачили рекламу сигарет та пристроїв для нагрівання тютюну у місцях їх продажу, у нашому дослідженні дещо менша, ніж у GYTS: 56,7% та 59,1%. Понад 90% опитаних зазначили громадські місця як місце взаємодії із курцями та рекламою. Частка курців на території ЗЗСО є меншою, ніж за даними GYTS. У родинах 43,3% респондентів групи 1 та 22,7% респондентів групи 2 курять. Таких респондентів у дослідженні GYTS 20,5%.

Має місце зниження кількості респондентів щодо «відчуття комфорту під час куріння та спілкування»: стверджувальну відповідь вказало відповідно 16,7% та 9,1% респондентів, тоді як серед GYTS-респондентів таких було 27,5%.

За результатами нашого опитування, «легко» відмовитися (припинити) куріння для 13,3% респондентів групи 1 та 27,3% респондентів групи 2, і відповідно «дуже складно» відповідно кожному другому та кожному п'ятому респонденту. Ці результати кардинально відрізняються від результатів дослідження GYTS («легко» 61,6%).

У більшості респондентів (понад 86%) сформоване розуміння шкідливого впливу куріння на здоров'я та шкідливого впливу електронних сигарет на здоров'я (91,8%).

Інформування про шкідливий вплив куріння на здоров'я відбувається у родинах (понад 93% респондентів); у ЗЗСО (80,3%), через Інтернет, телебачення, рекламу (70,75%), попередження на пачках сигарет (47,65%). Порівняння із результатами GYTS (52,3% , 26,8% та 49,1% відповідно) дозволяє зробити висновки про зростання впливу антиреклами на ступінь поінформованості респондентів щодо шкідливого впливу куріння.

За результатами дослідження GYTS значуще скоротилася частка учнів, яким у школі розповідали про шкоду від вживання тютюну: з 86,7% у 2005 р. до 52,3% у 2017 р. Результати нашого дослідження свідчать, що частка респондентів, яких інформували у школах, є значно вищою: 83,3% та 77,3%.

Важливими для нашого дослідження були відповіді щодо залучення у ЗЗСО фахівців щодо формування обізнаності підлітків про шкідливий вплив куріння. Прогнозовано провідна роль належить вчителям біології й основ здоров'я 62,45%, класним керівникам 65,3%. Існує практика залучення запрошених фахівців: 33,3% (група 1) та 9,1% (група 2).

За результатами опитування GYTS 2005-2017 рр. має місце негативна динаміка щодо частки учнів, яким розповідали у школі про шкоду від вживання тютюну: 86,7% до 52,3%. На противагу (за результатами нашого дослідження) лише кожен четвертий респондент вказав що така робота «не проводиться».

Узагальнення результатів проведеного дослідження дає підстави для визначення тенденцій поширеності вживання тютюнових виробів серед 14–15-річних підлітків м. Києва в умовах воєнного стану в Україні (у порівнянні із результатами моніторингових досліджень ESPAD (2019 р.) та GYTS (2017 р.)):

- тютюнові вироби стали менш доступними для 14–15-річних підлітків;

- збільшилася частка респондентів, які не мають досвіду вживання тютюнових виробів (крім електронних сигарет);

- спостерігається позитивна динаміка щодо кількості респондентів, які впродовж місяця не викурили жодної сигарети (крім електронних);

- значно зменшилася частка респондентів, які отримали перший досвід куріння (крім електронних сигарет) у дитячому віці, змінилася вікова структура набуття першого досвіду їх куріння («критичним», але з тенденцією на зниження, залишається вік «9 р. і молодше», основна група – 12–13 р.);

- істотно підвищився вік щоденного куріння сигарет (крім електронних);

позитивна динаміка спостерігається щодо набуття досвіду куріння електронних сигарет (частка респондентів, які курили електронні сигарети щонайменше раз на тиждень майже утричі збільшилася; а тих, хто курили практично щодня або щодня, – майже удвічі).

- вік першої спроби куріння електронних сигарет знизився, змінилася вікова структури першої спроби куріння електронних сигарет (майже утричі збільшилася частка наймолодших курців «9 р. і молодше», істотно збільшилася частка 10-11р. та 15 р. курців);

- має місце позитивна тенденція щодо збільшення віку першої спроби щоденного куріння електронних сигарет (вік щоденного куріння електронних сигарет істотно підвищився: з 12 р., а не з 9 р.);

- має місце негативна тенденція щодо набуття досвіду куріння кальяну (частка респондентів, які мають досвід куріння кальяну протягом останніх 30 днів, майже удвічі перевищує кількість ESPAD-респондентів);

- вживання нюхального або жувального тютюну не є поширеним серед учнівської молоді;

- негативна тенденція має місце щодо набуття досвіду використання пристроїв для нагрівання тютюну;

- стабільно високим залишається негативний вплив близького оточення (родини) та реклами тютюнових виробів на формування досвіду їх вживання (місця продажу сигарет та пристроїв для нагрівання тютюну, Інтернет, відео або фільми), понад 90% підлітків зазнали негативного впливу у громадських місцях;

- має місце позитивна тенденція щодо розуміння складності відмови (припинення) від куріння;

- позитивна динаміка спостерігається щодо зростання ролі ЗЗСО та протидіючого маркетингу (антиреклами) в інформуванні підлітків про шкідливий вплив вживання тютюнових виробів на здоров'я.

ВИСНОВКИ

Отже, поширеність вживання тютюнових виробів серед 14–15-річних підлітків має тенденцію до зниження за більшістю показників. Загальний рівень поінформованості про шкоду вживання тютюнових виробів куріння є високим, а динаміка набуття такого досвіду – позитивною. Зберігаються тенденції поширеності вживання тютюнових виробів у близькому соціальному оточенні. Провідна роль щодо формування обізнаності про шкідливий вплив вживання тютюнових виробів належить протидіючого маркетингу, ЗМІ, батькам та освітньому середовищу ЗЗСО. За більшістю показників отримані результати корелюють з результатами міжнародних моніторингових досліджень ESPAD і GYTS. Визначені тенденції поширеності вживання тютюнових виробів у молодіжному середовищі дають підстави для висновків щодо актуальності організації профілактики та промоції здоров'я на індивідуальному та суспільному рівні.

АНОТАЦІЯ

У статті представлено результати експериментального дослідження стану поширеності вживання тютюнових виробів серед 14–15 річних підлітків м. Києва та визначено основні тенденції поширеності

вживання тютюнових виробів у молодіжному середовищі в умовах воєнного стану. Проведено опитування 14–15 річних підлітків-учнів ЗЗСО м. Києва щодо вживання тютюнових виробів та здійснено аналіз його результатів. Встановлено, що за більшістю показників отримані результати корелюють з результатами міжнародних моніторингових досліджень ESPAD і GYTS. Визначені тенденції поширеності вживання тютюнових виробів у молодіжному середовищі дають підстави для висновків щодо актуальності організації профілактики та промоції здоров'я на індивідуальному та суспільному рівні.

Література

1. Вживання тютюнових та нікотинових виробів серед підлітків. Центр громадського здоров'я МОЗ України. URL: <https://www.phc.org.ua/news/vzhivannya-tyutyunovikh-ta-nikotinovikh-virobiv-sered-pidlitkiv>
2. Всесвітній день без тютюну 2023: прогрес України та результати опитування. Центр громадського здоров'я МОЗ України. URL: <https://phc.org.ua/news/vsesvitniy-den-bez-tyutyunu-2023-progres-ukraini-ta-rezultati-opituvannya>
3. Глобальне опитування дорослих щодо вживання тютюну (Global Adult Tobacco Survey – GATS). Київ, 2017. 240 с.
4. Глобальне опитування молоді щодо вживання тютюну (GYTS). URL: <https://center-life.org/wp-content/uploads/2019/03/2.pdf>
5. Динаміка поширеності тютюнопаління серед підлітків (за результатами Глобального опитування підлітків 2005 і 2011 років) / О.В. Добрянська, Н.С. Полька, О.В. Бердник [та ін.]. *Гігієна населених місць*. 2012, 59, 262–266.
6. Контроль над тютюном і нікотиним рятує життя. Здійснення контролю за дотриманням антитютюнового законодавства: Методичні рекомендації / Ю.А. Сахно, М.М. Гринишин, Д.І. Купира. ДУ «Центр громадського здоров'я МОЗ України», ГО «Життя». Київ, 2022. 63 с.
7. Критичні значення для тесту Хі-квадрат. URL: <https://surl.li/akvsfm>
8. Куріння, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед підлітків, які навчаються: поширення й тенденції в Україні: за результатами дослідження 2019 року в рамках міжнародного проекту «Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин – ESPAD» / О.М. Балакірева (кер. авт. кол.), Д.М. Павлова, Н.М.К. Нгуєн, О.Г. Левцун, Н.П. Пивоварова, О.Т. Сакович; О.В. Флярковська. Київ : ТОВ «ОБНОВА КОМПАНІ», 2019. 214 с.

9. МКХ-11. Розділ 06: Психічні і поведінкові розлади та порушення нейропсихічного розвитку (статистична класифікація) / За заг. ред. В.Д. Мішиєва; уклад.: В.Д. Мішиєв, Б.В. Михайлов, Є.Г. Гриневич, В.Ю. Омелянович (Переклад з англійської Б.В. Михайлова). Київ : МОРІОН, 2023. 304 с.

10. Онлайн-курс «Основи громадського здоров'я для фахівців». Центр громадського здоров'я МОЗ України. URL: <https://courses.phc.org.ua/courses/course-v1:PHC+17+2021/course/>

11. Хвиля ESPAD – 2019. URL: <https://www.uisr.org.ua/hvylyya-espad-2019/>

12. Теренда Н.О., Янчишина М.А., Мірошник В.А., Слободян, В.А. Тютюнокуріння та смертність від раку легень у країнах Європи та Азії. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*, 2024, 4, 29–36. <https://doi.org/10.11603/1681-2786.2023.4.14423>

13. Smoking and Tobacco Use. URL: <https://www.cdc.gov/tobacco/index.html>

14. U.S. Department of Health and Human Services. The Health Consequences of Smoking—50 Years of Progress: A Report of the Surgeon General. Atlanta: U.S. Department of Health and Human Services, Centers for Disease Control and Prevention, National Center for Chronic Disease Prevention and Health Promotion, Office on Smoking and Health, 2014. URL: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK179276/pdf/Bookshelf_NBK179276.pdf

15. World Health Organization. WHO report on the global tobacco epidemic, 2015: Raising taxes on tobacco2015. URL: <https://www.who.int/publications/i/item/9789241509121>

Information about the author:

Tsurul Olha Anatoliivna,

<https://orcid.org/0000-0002-8298-8395>

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of of Methods
of Teaching Natural Disciplines,

Dragomanov Ukrainian State University

9, Pyrohova str., Kyiv, 01601, Ukraine;

Master's student at the Department of Public health,
Medical Institute,

Sumy State University

116, Kharkivska str., Sumy, 40007, Ukraine